

O'ZBEK XALQINING BOY BADIY MEROSI, UNING JAHON SAN'ATI
TARIXIDAGI O'RNI.

Xayitova Naima Xalilovna

*Samarqand shahar 42-umumiy o'rta ta'lim maktabi direktorining
O'quv va tarbiyaviy ishlari bo'yicha o'rinbosari*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbek xalqining boy badiiy merosi, uning jahon san'ati tarixidagi o'rni, taraqqiyot bosqichlari va zamonaviy yo'nalishlarini chuqur o'rganish hamda rivojlanish istiqbollari belgilash, milliy g'oyaga mos tadqiqotlarni amalga oshirish shu kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanib kelinishi tahlil etilgan.*

Kalit so'zlar: *kulolchilik, qishloq, naqsh, sopol, rang.*

БОГАТОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ НАСЛЕДИЕ УЗБЕКСКОГО НАРОДА, ЕГО
МЕСТО В ИСТОРИИ МИРОВОГО ИСКУССТВА.

Аннотация: *В этой статье рассматриваются богатое художественное наследие узбекского народа, его место в истории мирового искусства, этапы развития и современные тенденции, а также определение перспектив развития, исследование в соответствии с национальной идеей.*

Ключевые слова: *гончарство, село, узор, керамика, цвет.*

THE RICH ARTISTIC HERITAGE OF THE UZBEK PEOPLE, ITS PLACE IN THE
HISTORY OF WORLD ART.

Annotation: *The article examines the rich artistic heritage of the Uzbek people, its place in the history of world art, stages of development and modern trends, as well as the definition of development prospects, research in accordance with the national idea.*

Key words: *potter, village, pattern. ceramics,color.*

O'zbek xalqining boy badiiy merosi, uning jahon san'ati tarixidagi o'rni, taraqqiyot bosqichlari va zamonaviy yo'nalishlarini chuqur o'rganish hamda rivojlanish istiqbollari belgilash, milliy g'oyaga mos tadqiqotlarni amalga oshirish shu kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham yurtimizdagi ko'plab sohalarda bo'lgani kabi, mamlakatimizdagi ma'naviyat va ma'rifat, madaniyat va shu qatori san'at sohasiga ham alohida e'tibor berib, ezgu bunyodkorlik g'oyalarini amalga oshirishga butun xalqimizni da'vat etmoqdalar. Davlat miqyosdagi katta majlislarda san'atni yoshlarimiz tarbiyasida muhim ahamiyatga ega ekanligini, inson kamoloti va millat ravnaqining asosiy omili ekanligini, milliy san'at, hunarmandchilik va tasviriy san'at turlari rivojida ijodkor rassomlarimiz, ustalarimiz, san'atkorlarimizning qilgan ulkan ishlari katta ma'naviy jasorat, buyuk qahramonlik ekanligini alohida ta'kidlab o'tmoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: "Bizning havas qilsa arziydigan buyuk tariximiz bor. Havas qilsa arziydigan ulug' ajdodlarimiz bor. Havas qilsa arziydigan

beqiyos boylıklarimiz bor. Va men ishonaman, nasib etsa, havas qilsa arziydigan buyuk kelajagimiz, buyuk adabiyotimiz va san'atimiz ham albatta bo'ladi." Har qaysi xalq yoki millatning tafakkuri, turmush tarzi, ma'naviy qarashlari o'z-o'zidan, bo'sh joyda shakllanib qolmaydi. Ularning vujudga kelishi va rivojlanishida aniq tarixiy, tabiiy va ijtimoiy omillar asos bo'ladi. Ota-bobolarimiz ruhiy olamining tomir-ildizlari aynan shu ma'naviy zaminda, tarixda ham, bugun ham barchaning havasini tortib kelayotgan oliyjanob fazilatlar asosida shakllangan. Xalq amaliy san'ati insonlarda badiiy didni o'stirish bilan bir qatorda ularda borliqni idrok etish madaniyatini va ularga nisbatan estetik munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. U insonlarning badiiy mayllarini amaliy jihatdan to'g'ri yo'naltirish, keyinchalik uy jihozlari, kiyim-kechaklarga to'g'ri munosabatda bo'lishiga, qadimgi va hozirgi zamon amaliy bezak san'ati asarlarining estetik mohiyatini tushunib yetishga ko'maklashadi. Bu san'at dastgoh san'atidan o'zining bevosita xalq ehtiyojlariga moslanganligi bilan farq qiladi va inson hayotida ishlatiladigan buyumlarning mazmuni bilan bog'lanadi. Amaliy bezak san'atida hayotdagi mavjud narsalar (masalan, gullar, hayotiy lavhalar va hokazolar) aks etadi.

Lekin, ular mustaqil xususiyatga ega bo'lmasdan, ma'lum bir buyum mazmuni va shakli bilan bog'lanib, uni bezashga xizmat qiladi. Amaliy san'at buyumlari birmuncha erkin-ijodkor tafakkuri maxsuli sifatida yaratiladi va u tevarak-atrofga fayz kiritishga qaratilgan bo'ladi. Xalq amaliy san'ati juda qadim zamonda paydo bo'lib, xalq hunarmandchiligi tarzida rivojlanib san'atning eng qadimgi rivoj topgan va barhayot turi bo'lib kelgan. Quroqchilik shunday san'atki, u qadimiy tarixga va an'anaga ega. Mato qoldiqlaridan ishlangan qo'l mehnatining barchasi tejamkorlikning yorqin ifodasidir, turli matolardan foydalanish esa uyimizdagi tartiblilikni saqlaydi. Inson hamisha mehnat va go'zallikni qadrlaydi. Aynan bu qo'l mehnati asosida yaratilgan san'at turi dastlab kambag'allar orasida paydo bo'ldi, mato bo'laklari orqali ular uy ro'zg'ori uchun kerakli yangi buyumlarni yarata boshladilar, chunki u paytlarda chiroyli va sifatli matolar juda qimmat va kamyob bo'lgan. Turli rang va shakldagi mato parchalaridan bezakli buyum hosil qilinadi. Masalan, ko'rpa, ko'rpacha, yostiq, gilamchalar va boshqalardir. Davrlar mobaynida mato bo'laklarini birlashtirib tikish xalq orasida ommalashdi, keyin esa qo'l mehnati sifatida hunarmandchilikning bir turi darajasiga ko'tarildi. Ba'zi manbalarda aytilishicha, quroq hunarining ilk namunasi eramizdan avvalgi 980 yili qadimgi Misr davlatida topilgan. Qovulgan buyumlar fragmenti Skif qo'rg'onlari harobalaridan topilgan. Qohiradagi Bulat muzeyida ohu terisi parchalaridan bir xil rangda quroq qilib tikilgan bo'lak namunasi saqlanadi. Eramizdan avvalgi IV-IX asrlarda "mingta Budda xarami"ga tashrif buyurgan ziyoratchilar o'z kiyimlaridan parcha tashlab ketganlar. Xaram xizmatchilari qoldirilgan kiyim parchalaridan ziyoratchilarni eslatuvchi gilam tikkanlar. Bunday gilam 1920-yilda arxeolog Artur Shteyn tomonidan topilgan. Bu tenggi yo'q manzarali gilam Petsam ibodatxonasida (XIV asr) saqlanmoqda.

Bu gilam Sharqning go'zal ranglari va sexrli Vizantiya naqshlari bilan bezatilgan. Yevropada esa qovulgan matolar 800 yil avval paydo bo'lgan. XVIII asrgacha qovushdan ko'p qavatli kiyimlarni birlashtirishda foydalanilgan. Qovulgan ko'rpa va yopinchiqlar asosan Fransiya janubi va Angliyada keng tarqalgan. Yengil sanoatning rivojlanishi, matolarning ko'plab ishlab chiqarilishi natijasida quroqchilik hunariga bo'lgan e'tibor bir oz pasaygan edi. Bugunga kelib bunday buyumlarga yana qiziqish ortib bormoqda. Bu buyumlar endilikda nafaqat matolarni iqtisod qilish maqsadida, balki san'at darajasida qayta tiklandi. Quroqchilik hunari bo'yicha har yili

ko‘rgazmalar tashkil qilinadi. Unda turli xil ro‘mollar, sumkalar, ko‘rpalar, choyshablar, yostiqliklari, dasturxonlar, hatto oyoqliklari ham namoyish qilinadi.

Shu jumladan, O‘zbekiston hududida qadimdan shakllangan, jahonga mashhur nafis san‘atlar maktablarining noyob an‘analarini avaylab asrash, o‘rganish, boyitib borish, milliy tasviriy, amaliy, miniatyura san‘atining nodir durdonalarini dunyoga olib chiqish va targ‘ib qilish, nafis san‘atlar sohasidagi ilmiy izlanishlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish, zamon talablariga mos badiiy ta‘lim tizimini barpo etish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, akademik ilmiy tadqiqot ishlarini takomillashtirish maqsadida O‘zbekiston Badiiy Akademiyasi tashkil etildi (1997-yil 23-yanvar). “Xalq badiiy hunarmandchiliklarini va amaliy san‘atini yanada rivojlantirishni davlat yo‘li bilan qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi (1997-yil 31-mart) qaror milliy madaniyatni rivojlantirishda xalq badiiy hunarmandchiligi va Amaliy san‘atning ahamiyatini oshirish, qo‘lda ishlanadigan yuksak badiiy buyumlarni tayyorlash asriy an‘analarini va o‘ziga xos turlarini qayta tiklash hamda xalq hunarmandlariga davlat tomonidan madad ko‘rsatishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda quroqchilik qadimdan ma‘lum bo‘lib, o‘ziga xos xususiyat va an‘analarga boy. O‘rta asrlarda Alisher Navoiyning “Nasomiy ul-muhabbat” devonida, Imom G‘azzoliyning (U hijriy 450-505-yillar, milodiy 1058-1111-yillarda yashab o‘tgan. Tus shahrida tug‘ilgan.) “Kimyoi saodat” (Ruh haqiqati) hamda Husayn Vois Koshifiy (1440-yil Xurosonda tug‘ilib, 1505-yil vafot etgan) asarlarida “muraqqa” (quroq to‘n, janda) avliyo yoki darveshlar kiyimi sifatida eslatib o‘tilgan. O‘rta asr tasavvuf namoyondalari ko‘pincha muraqqa yoki unga yaqin kiyimlarda tasvirlanganlar. Yuqoridagi dalillardan ko‘rinib turibdiki, quroq san‘ati yurtimizda XI-XII asrlarda ham mavjud bo‘lib, kamida to‘qqiz asrlik tarixga ega.

Ayrim adabiyotlarda mamlakatda iqtisodiy inqiroz yuzaga kelgan vaqtda ochlikdan qiynalgan xalq ro‘zg‘or qilish uchun quroq tikishga majbur bo‘lgan deb yozilgan. Ammo, insonlarni quroq tikishga undagan asosiy kuch – bu ularning ijodkorlikka, yangilik va go‘zallik yaratishga, o‘z ijodiy qobiliyatini va yaratuvchanlik mahoratini yorqin tarzda ifodalashga bo‘lgan intilishidir. Qadimdan yurtimiz ayollari tomonidan quroqlarning turfa xil shakllari yaratilgan va ularni qo‘llab kundalik hayotda ishlatish uchun ajoyib buyumlar tikilgan. Hech bir o‘zbek xonadoni yo‘qki quroq uslubida yaratilgan amaliy san‘at namunalaridan foydalanmasa. Xalqimiz xonadonlarida bunday buyumlarning bo‘lishi va foydalanilishi o‘ziga xos an‘ana hisoblanadi. Chunki quroq namunalarning har biri yaxshi niyat va ezgu istaklar ramzidir. Masalan, qadimdan yurtimizda har bir qiz turmushga chiqishi oldidan kelinlik sepi uchun o‘z qo‘llari bilan quroq san‘atidan foydalangan holda buyumlar tikishi lozim bo‘lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016-yil.
2. Sh.Mirziyoyev. 2017-yil 3-avgust kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining mamlakatimiz ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvda so‘zlagan nutqidan.
3. Sh.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017-yil.